

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA–KNOWLEDGE DATABASE

TÁBOR, Sára

Az egyén és az igazság viszonya az elnyomás idején J. M. Coetzee: *Barbárokra várva* című regényében / Relationship between the individual and the truth during the repression in J. M. Coetzee: *Waiting for the Barbarians*

Eredeti közlés /Original publication:

in: B. Wallner Erika szerk.: *Afrikakutatás Magyarországon – első kötet. A 70 éves Biernaczky Szilárd Afrika Barátság-könyve*, Erd, Mundus Novus Könyvek, 401-409. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR – 000.002.862

Dátum/Date: 2018. május / May

filename: taborsara_2017_BarbarokraVarva

Ezt az információt közlésre előkészítette

/This information prepared for publication by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document:

TÁBOR, Sára: Az egyén és az igazság viszonya az elnyomás idején J. M. Coetzee: *Barbárokra várva* című regényében / Relationship between the individual and the truth during the repression in J. M. Coetzee: *Waiting for the Barbarians*, *AHU MATT*, 2018, **pp. 1–14. old.**, No. 000.002.862, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, egyén és szabadság, az egyén és az igazság, illetve az elnyomás kérdéskörének elemzése a Nobel-díjas Maxwell Coetzee emblematis regénye, a *Barbárokra várva* alapján

African studies in Hungary, analysis of the issues of individual and freedom, individual and truth, and the oppression on the basis of the Nobel Prize-winning Maxwell Coetzee's emblematic novel, *Waiting for the Barbarians*

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

AZ EGYÉN ÉS AZ IGAZSÁG VISZONYA Az ELNYOMÁS IDEJÉN

J. M. Coetzee: *Barbárokra várva* című regényében

TÁBOR Sára

in: B. Wallner Erika szerk.: *Afrikakutatás Magyarországon – első kötet. A 70 éves Biernaczky Szilárd Afrika Barátság-könyve*, Érd, Mundus Novus Könyvek, 401–409. old.

John Maxwell Coetzee 1940-ben született a dél-afrikai Fokvárosban. Bár szülei nem brit származásúak voltak, otthon mégis angolul beszéltek. Tanulmányait szülővárosában és a szomszédos Worcesterben folytatta, majd 1956-ban Fokvárosban érettségizett egy katolikus rend által működtetett gimnáziumban. A University of Cape Town hallgatójaként 1960-ban és 61-ben angoltól és matematikából diplomázott. 1962 és 65 között Angliában dolgozott programozóként, majd 1968-ban doktori címet szerzett a University of Texas doktori iskolájában, az értekezését Beckettől írta. 1968–1971 között az Egyesült Államokban angolt tanított a buffalói egyetemen, majd 1972–2000-ig a dél-afrikai University of Cape Town oktatója volt. 1984 és 2003 között ezzel párhuzamosan az Egyesült Államokban, többek között a Harvardon és a Stanfordon tanított. Jelenleg Ausztráliában él.

1969-ben kezdett írni. Első műve, az *Alkonyvidék* 1974-ben jelent meg, *A semmi szívében* című regényével 1977-ben megnyerte a dél-afrikai CNA-díjat. 1980-ban *A barbárokra várva* hozta el számára a nemzetközi elismerést, majd az 1983-as *Michael K élete és koráért* Booker-díjat kapott. 1986-ban jelent meg a *Foe* című műve, mely Robinson Crusoe történetének és megírásának újraértelmezése. Az 1990-es az *Age of Iron*, majd az 1994-es *The Master of Petersburg* után következett a *Szégyen*, amelyért ismét, 1999-ben is megkapta a Booker-díjat. Ezek mellett írt még regényként feldolgozott emlékezéseket (*Elizabeth Costello*, 2003), valamint különböző irodalmi és kulturális tárgyú esszéket, egyik művében pedig az irodalmi cenzúra jelenségét vizsgálja (*Giving Offense*, 1996). 2002-ben Ausztráliába költözött, a

University of Adelaide tiszteletbeli oktatója. 2003-ban irodalmi Nobel-díjat kapott. 2005-ben jelent meg a *Slow Man*, 2007-ben pedig a *Diary of a bad year* című regénye, 2013-ban pedig a *Jézus gyermek-kora*. Három fikcionalizált emlékirata a *Boyhood* (1997), a *Youth* (2002) és a *Summertime* (2009). Coetzee holland és afrikaans nyelvű irodalmak műfordítója.¹

A barbárokra várva című regényt Coetzee 1979-ben írta, ezalatt jó-részt az Egyesült Államokban tartózkodott. Művét 1980-ban CNA-díjjal, és a brit Geoffrey Faber-, valamint a James Tait Black-emlékdíjjal jutalmazták. A *New York Times* 1982 egyik legjobb könyvének választotta, ezzel Coetzee nemzetközileg is elismertté vált (Gallagher 1991, 119, 135. old.).

A regény 1980-ban jelent meg, egy évvel Nadine Gordimer *July népe* (*July's people*) című könyve előtt, és ahogy Stephen Clingman megállapítja, a két regény közös pontja, hogy „a jelent a jövő szemén keresztül látja”, azaz a jelen problémáit egy elképzelt jövőre vetíti ki (Attwell 1993, 70. old.). David Attwell azt írja, hogy a hetvenes évek dél-afrikai politikai légkörének hatása is érezhető a történetben. A fehérek mindenképpen meg akarták akadályozni, hogy a feketék öntudatra és befolyásra tegyenek szert. Az apartheid ideje alatt a fehér rendőrök által elkövetett feketék elleni atrocitásokat, gyilkosságokat is hasonlóképpen elfogadhatónak tartották, ahogy Joll ezredes indokolt-nak véli a kínzást is (Attwell 1993, 74. old.). Stephen Bikót, egy fekete aktivistát 1977-ben letartóztatták, majd egy hónapon belül rejtélyes körülmények között meghalt, később egyértelművé vált, hogy megölték. Biko esete nagy nyilvánosságot kapott az ország határain belül, és azon túl is. A dél-afrikai fehérek ekkor szembesültek egyértelműen saját rendőrségük kínzásaival. A dél-afrikai rendőrség indoklása hasonló volt Joll ezredes első gyilkosságának magyarázatához: a vádlott ideges lett, rátámadt a kihallgató tisztre, majd a falnak esett, és beverte a fejét (Gallagher 1991, 113–115, 119. old.).

Attwell még azt is megemlíti, hogy a regény keletkezésének idején Coetzee 18. századi angol prózai művekről, Swiftől, Defoe-ról, Newtonról és Edward Gibbonról írt nyelvészeti tárgyú esszéket. Különösen a passzív szerkezetek retorikai hatása érdekelte, az óvatosság látszata,

¹ J. M. Coetzee – Biographical:

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2003/coetzee-bio.html

a cselekvéstelenség képzeete szerepet játszhatott abban, ahogy a regény a meghatározatlansággal foglalkozik (Attwell 1993, 74–75. old.).

François Furet, a francia forradalommal és a felvilágosodás történetírásával foglalkozó történész vezette be a vad–barbár–civilizált hármasságát, melynek nyomai szintén fellelhetők a regényben. Attwell szerint a vadak egyszerűen kívül vannak a történelmen, a barbárok egy fokkal feljebb állnak, mivel engedelmeskednek a tekintélynek, tulajdonuk van, írástudóak, és háziállataik vannak. Bár a barbár szó nem volt jellemző a dél-afrikai faji meghatározásokra, de az ötlet, miszerint a feketék szeparáltan kifejlészthetik saját „érett” (azaz barbár) társadalmukat, szembeállva a fehér (civilizált) nemzettel, nem volt idegen a korabeli dél-afrikai társadalomtól (Attwell 1993, 75. old.). Dél-Afrikára az elmélet annyiban is vonatkoztatható, hogy az őslakos, gyűjtögető életmódot folytató busmanok területeire benyomultak a különböző bantu népcsoportok (főleg zuluk és xhosák), majd pedig a búrok, és végül a meggyengült búroktól a hatalmat a britek vették át.

Ahogy Michael Valdez Moses írja, Coetzee a dél-afrikai politikai életben a haladó liberális középhez tartozott, ellenezte az apartheidet és a konzervatív *National Partyt*, valamint az afrikai marxizmus radikálisabb változatát is. Sokat kritizálták, hogy a kortárs dél-afrikai közéletet nem ábrázolta, Coetzee válaszul allegorikus történeteket írt, amelyek metafizikus alapokon nyugszanak, és amelyekben országa akkori történelmi ellentmondásai gyökereznek (Valdez Moses 1993, 115. old.). Valdez Moses szerint „a regény felfogható egy dél-afrikai liberális önkritikájának az allegóriájaként, aki hallgatólagos bűnrészességet vállal az apartheid alatt élő többség alapvető emberi jogainak szisztematikus megtagadásával”. (Valdez Moses 1993, 122. old.) Gallagher Coetzee-re hivatkozva a kínzások tanúinak morális dilemmáját említi meg. Coetzee szerint a kínzás realisztikus leírása csak hozzásegíti az államot a folytatáshoz, és megdermeszti az embereket, nem reagálnak. Gallagher a megoldást abban látja, hogy Coetzee allegorikus regényt ír, saját elképzelése szerint írja le a kínzást és a gyilkosságot, így nem közvetíti „szó szerint” a hatalom üzenetét (Gallagher 1991, 121, 125. old.).

Coetzee a regény címét egy Kavafisz-verstől veszi át, amelyben a hanyatlófélben lévő Római Birodalomban várják a barbárokat, hogy átnyújtsák nekik a város kincseit, és egyúttal az irányítását is. A barbárok azonban nem érkeznek meg, nem nyújtanak megoldást a Biro-

dalom problémáira. A várakozás Dominic Head értelmezése szerint várás a gyarmatosító birodalom önmagára vonatkozó jóslatának a beteljesedésére. „Ez a prófécia részben a gyarmatosító történelem teleológiája, amelyet az előre megalkotott Másik jelenléte igazol: mintha minden ezért a pillanatért épült volna fel. Mégis a prófécia beteljesülése a gyarmatosító vállalkozás tagadása volna, lélekharang. A Kavafisz-versnek ezt az ambivalenciáját és ellentmondását tükrözi vissza Coetzee regénye.” (Head 1997, 74. old.)

A barbárokra várva főhőse egy gyarmati határ menti kisváros idős bírója, jelentéktelen ügyekben ítélkezik, szabad idejét olvasással, és a város melletti romoknál végzett ásatásokkal tölti. Nyugalmas életét felborítja Joll ezredes érkezése, aki a környékbeli barbár törzseket Birodalom-ellenes összeesküvéssel gyanúsítja. Joll ártatlan bennszülötteket fog el, és kínzásokkal vallomásokat csikar ki belőlük. A bíró gyanakvással és növekvő ellenszenvvel figyeli az ezredes ténykedését. Mikor a katona visszatér a fővárosba, a foglyok távoznak, de hátrahagynak egy barbár lányt, akinek Joll emberei mindkét lábát eltörték, majdnem megvakították, és apját megölték. A bíró befogadja a lányt, aki, bár mellette tölti az éjszakákat, de nem lesz a szeretője. Rajta keresztül próbálja megérteni, mit jelenthet barbárnak lenni, és hogy mit kellett elszenvedniük az ezredestől.

A tél befejeztével a férfi úgy dönt, hogy három emberével együtt visszakíséri a lányt a nomád törzsekhez. Több mint egy héten át tartó viszontagságos út során átvágnak a sivatagon, végül találnak pár barbár embert, akik megígérik, hogy visszaviszik a lányt az övéihez. Mikor a bíró hazatér, Joll ezredes nagy hadsereg élén már megérkezett a városba, hogy hadjáratot indítson az ellenség ellen. A bírót letartóztatja, és börtönbe záratja. A férfit méltatlan körülmények között tartják fogva, kevés ételt adnak neki, ezért egy idő után úgy dönt, hogy megszökik. Egy napot tölt a szabadban, de nincs hová mennie, a városiakhoz nem mer fordulni, a szabadban pedig nem élné túl, így visszamegy börtönébe. Joll ezredes barbár foglyokkal hazatér, akiket nyilvánosan megkínoznak. A bíró ezt megpróbálja megakadályozni, megverik, ezt követően Joll kihallgatja, majd miután a bíró nem mond semmit, csak tiltakozik a Birodalom módszerei ellen, az ezredes a cellájába viteti, ahol nagyon megkínozzák.

Ezt követően rendszeresen megverik és megalázzák a katonák és a bámészkodó gyerekek előtt, a kivégzését is eljuttatják. Joll ezredes közben hadba vonul a barbárok ellen, a bírót kínzója, Mandel végül

elengedi. A városiak egyre inkább szenvednek a katonák zsarnokoskodásától, a bíró iránt növekvő szimpátiával viseltetnek. A barbárok elárasztották a földeket, a termés nagy része odatesz, bár a várost nem éri támadás, mégis mindenki fél. Egyre több család dönt úgy, hogy elköltözik a településről, a katonák árulóknak nevezik őket, és feldúlják otthonaikat. Később Mandelék is távoznak a megmaradt tartalékokkal, a bíró visszaköltözik régi otthonába. Egy este megjelenik Joll kimerülten, néhány emberével, kiderül, hogy a barbárok becsalogatták a hadseregét a sivatagba, majd lassan felmorzsolták, az emberei szétszéledtek. Az ezredes tovább utazik, a bíró pedig a pusztulófélben lévő városban várja a tavaszt.

A regény során az írás két esetben meghatározó. A bíró az ásatások során szerzett régen írt feljegyzéseket próbálja mozaikként összeilleszteni, de még arra sem sikerül rájönnie, hogy a különböző jelek betűket szimbolizálnak-e. Mikor az ezredes a jelentésüket kérdezi, egy történetet ad elő egy fiúról, akit egy birodalom katonái megkínóztak, ezzel természetesen a jelenkori Birodalomra utalva. Bár önkényesen értelmezi a darabkákat, mégis egyfajta lehetséges értelmezést mutat be. Ezt azonban senki nem hallja meg, csak két olyan ember, akik elvakultan szolgálják az országot, és még írásos feljegyzés sem marad erről, mivel akinek jegyzetelnie kéne a kihallgatás alatt, az nem ír. Mennyi értelme van a valóság megragadásának, az igazság utáni vágynak, ha már a lehetséges, feltételezett interpretációs kísérletek sem jutnak el az emberekhez, nem lehet tovább adni őket?

Ennek ellenére a bíró mégis kiáll a Birodalom ellen, és nem azért teszi, hogy hőssé váljon, hiszen nem tudja, hogy bárki is értékeli-e a szenvedését, és még csak hasonlóan gondolkodókat sem lát maga körül.

„De talán igazságtalan vagyok polgártársaimhoz, talán épp ebben a pillanatban a cipész otthon talpal a kaptafáján, magában beszél, hogy elfojtsa a kiáltozást...”²

– gondolja a barbárok nyilvános megalázása alatt. A főhős nemcsak a barbárokat védi, hanem a Birodalom bánásmódja, logikája ellen tiltakozik.

„Könnyebb ezt kiáltani: 'Ne!' [...] Könnyebb a vérpadra lépni, mint védelmezni a barbárok igazságának ügyét, mert hová is vezetne

² Az idézeteknél Sebestyén Éva fordítását használom.

ez: le kellene tennünk fegyvereinket, ki kellene nyitnunk a városkapukat azok előtt, akiknek meggyaláztuk a földjeiket.”

Az írás egyfajta ellenállásnak a lehetősége, amely nem tud kiteljesedni, ahogy a beszéd sem tud védekezésben megnyilvánulni, az igazság bezárva marad. Valdez Moses ennél továbbmegy, azt, hogy a bíró csak annyit mond, hogy „*Ne!*”, nemcsak a Birodalom igazságképzete elleni tiltakozásnak véli, hanem úgy gondolja, ha a kapukat megnyitnák, azzal egyfajta igazságot szolgáltatnának, habár egy új Birodalom, új törvények, új írások, új történetek igazsága jönne létre. „A Birodalom megtagadásával együtt elutasítja az összes politikai rendszert, melyek közül egyik sem igényelheti az igazság filozófiailag védhető elgondolását.” (Valdez Moses 1993, 123. old.)

A regény végén a bíró megpróbálja megírni a város történetét, ez azonban nem sikerül neki:

„– Talán, mire véget ér a tél – gondolom –, amikor majd valóban éhség gyötör bennünket, fázunk és éhezünk, vagy amikor a barbárok valóban a nyakunkon lesznek, felhagyok az irodalmi ambíciókat melegengető tisztviselő stílusával, és elmondom az igazat.”.

Az üzenetet nemcsak dekódolni nem képes, de kódolni sem, a megtalált darabkákat is újra el akarja ásni a sivatagban, ezzel azonban nem a civilizációba vetett hitet cáfolja meg, hiszen reméli, hogy egyszer majd felfedezik a nyárfadarabkákat, hanem saját szerepét, jelentőségét próbálja csökkenteni. Az igazság fel nem tárását személyes kudarcként éli meg. Ebben a kudarcban szerepet játszik a relativitás felismerése is: a nyárfadarabkákat az ezredes a barbár törzsek hazardjátékának tulajdonítja (habár nem valószínű, hogy megbízhatóbb forrásai lennének a bírónál, de megcáfolni sem lehet).

Az írott szöveg még két alkalommal bukkan fel a műben. Békeidőben a bíró szeret klasszikusokat olvasni, és letartóztatása után betekintést nyer egyik útitársa vallomásába, aki árulással gyanúsítja. A két eset egymást erősítve ismét csak az igazság megkérdőjelezését eredményezi. A férfi tudja, hogy nem szövetkezett a barbárokkal, mégis feketén-fehéren ez áll a papíron. Bármilyen igazságként lehet feltüntetni, még azt is, ami meg sem történt. A klasszikusok egyfajta értéket képviselnek, de ki tudja ellenőrizni, hogy amit bennük olvasunk, az valóban valamely igazság feltárása, vagy éppen ellenkezőleg, elkészültük-

kor éppen valamely tény elleplezését szolgálták, hogy kellően hatásos retorikával egyesek számára nemkívánatos dolgokat leplezzenek.

Valdez Moses úgy véli, már Kavafisz versében is az írás, ezen keresztül a törvények és a történelem átadása a barbár törzseknek a meghatározó.

*„S a császár méltóképp készül fogadni fő
emberüket. Külön pergament íratott,
hogy átnyújtsa neki, dicső címekkel és
jelzőkkel is kicirkalmazta ékesen.”³*

Valdez Moses szerint mind a vers, mind a regény azt sugallja, hogy a barbárok és a civilizáció közötti fő különbség az írástudás. Ezen kívül azt is állítja, hogy a megtalált nyárfadarabkák azt mutatják, hogy a barbárok régebben birtokolták az írás képességét, de már elvesztették (Valdez Moses 1993, 117. old.). A regényben azonban van arra utalás, hogy ez nem egészen így van: Joll ezredes a vallatás közben elejti, hogy a barbár törzsek ilyen írásokat használnak, ami hazardjáték lehet. Habár Joll ezredesről sohasem lehet tudni, hogy igazat mond-e, vagy hazudik, láthatóan a bírónak sosem volt olyan szoros a kapcsolata a barbárokkal, hogy meg tudja ezt állapítani, így a lehetőség fennáll, hogy a barbárok tényleg birtokolják az írás képességét.

Az igazság kutatásának kikerülésére két út kínálkozik a regény szerint. Az egyik a meg nem szólalás, a bíró megjegyzi, hogy módszeres kínzással könnyen rávehették volna bármilyen vallomásra, ám a katonáknak nem ezt akarták.

„Az volt a céljuk, hogy megmutassák nekem, mit jelent egy testben élni, egy olyan testben, mely csak addig képes ragaszkodni az igazságról alkotott nézeteihez, amíg ép és egészséges, de rögtön elfelejti őket, amint fejét megragadják, csövet nyomnak le a torkán, és sós vizet öntenek belé, míg köhögni kezd, öklendezik és okádik. Nem azért jöttek, hogy kiszedjék belőlem, mi hangzott el a barbárok és énköztem. [...] Azért jöttek a cellámba, hogy leckét adjanak az emberi természetből, és egy óra leforgása alatt nagyon sokat tanultam.”

³ Somlyó György fordítása.

Nemcsak a bíró nem képes az igazságot kiszűrni és továbbadni, de a másik oldal, a hatalom sem feltétlenül ahhoz ragaszkodik, hogy az általa támogatott verzió nyilvánosságra kerüljön, éppen elég, ha semmi nem jön ki az emberből, csak a teljes hallgatás marad. A bíró ezt próbálja megtörni, és mikor az ezredes szemébe vágja, hogy „aljas pribék”, nem azért teszi, hogy bárki meghallja, hanem hogy ki legyen mondván. A lánnyal töltött hosszú estéken is a férfi azt szeretné, hogy a lány elmesélje neki, hogy kínozták, mintha a tények kimondása, nyilvánosságra hozása egyenlő lenne valamiféle igazságszolgáltatással. A lány nehezen nyílik meg, végül mégis elmeséli a történetet, a bíró azonban nem érzi úgy, hogy ettől a kapcsolatuk gyökeresen megváltozna, ez is azt jelképezi, hogy az igazság kimondása nem egyenlő a megváltással, és ezért a kimondásért nagyon meg kell küzdeni, az eredmény azonban bizonytalan és egyáltalán nem látványos. Barbara Eckstein a test és a hang kettősségét emeli ki: a kettő egymástól elválaszthatatlan. Egy másik évszázadban a test és a lélek ellenpólusa lenne a meghatározó, de „Coetsee főhőse, a bíró, az emberi test sebezhetőségével küzd, és az értelmező szó erejével”. (Eckstein 1989, 85. old.)

Ahogy a szenvedések túlélése a cél (és mikor Mandel eljuttatja a bíró kivégzését, a túlélés szó szerint értendő), ugyanennyire lényeges a dolgok kimondása. Ez önmagában nem garancia egy magasabb szintre való eljutásra, de életbevágóan fontos kérdés. Dominic Head az igazság kimondásával kapcsolatban idézi Joll ezredest, aki még a regény elején a bíró kérdésére elmagyarázza, hogy honnan lehet tudni, hogy a vallatás során igazat mondanak-e.

„Egy bizonyos szín jellemzi annak az embernek a hangját, aki igazat beszél. [...] Először hazudnak nekem, tudja – ez történik –, hazudnak, mire még nagyobb nyomás, és megtudom az igazságot.”

Mikor a bírót Mandel kínozza, az végső kétségbeesésében felkiált, mire valaki azzal viccel, hogy barbár nyelven beszél. Head megjegyzi, hogy ironikusan Joll ezredes értelmezése szerint ez azt jelenti, hogy a barbár nyelv az igazság nyelve (Head 1997, 82. old.).

A kikerülés másik formája a fikció, az üres terek, ismeretlen foltok kitöltése. A fikció jelen esetben magában foglal mindent, amely lehetővé teszi az elkanyarodást az igazságtól, így a különböző tájleírások, amelyek a mindennapi apróságok leírásával elleplezik az igazi prob-

lémát. Jó példa erre a bíró szökése, amikor az őt körülvevő világot szemléli, a természetben való jelenléte azonban önbecsapás, valójában a cellájában kell ülnie, és várni, hogy az ezredes visszatérjen, és kivallassa őt, ő pedig ellentmondhasson neki. Mikor a regény végén a bíró feljegyzést próbál készíteni, a természet szépségét részletezi, majd erre reagálva azt gondolja, hogy

„[c]salódnék, ha az derülne ki, hogy a nyárfadarabkákon, melyek megfejtésén annyit töprengtem, ugyanilyen félrevezető, kétes és semmitmondó üzenet áll.”

Ugyanígy fikciók a klasszikusok is, más térben, más időben játszódnak, és igazsággént nem foghatók fel, így bármilyen értékeket is képviselhetnek (amelyek éppúgy nincsenek részletezve, mint ahogy maguk a művek sincsenek megnevezve), azok legfeljebb csak hasonlíthatnak a valóságra, de szó szerint nem vonatkoztathatóak rá. A klasszikusok szimbolizálják a több évezredes nyugati kultúrát, és ezzel egyben azt is megmutatják, hogy az igazság keresésében nem lehet erre a hagyományra támaszkodni. A regény utolsó oldalain ez a megállapítás található:

„De amikor a barbárok megízlelik a kenyeret, a friss kenyeret eperlekvárral vagy egreslekvárral, életmódunk elcsábítja őket. Ráébrednek, hogy nem tudják már nélkülözni a férfiak jártasságát a nyájas gabona termelésében, az asszonyok ügyességét a szelíd gyümölcsök elkészítésében.”

Ez a kép igen távol áll attól, ami valószínű, hogy bekövetkezik a közeljövőben. Mégis ez a kulcsa annak, hogy a bíró kudarcélményei ellenére miért nem hagyja el a határ menti várost. Valamennyire hisz abban, hogy az a kultúra, amelyre nem támaszkodhat az igazság keresésekor, más hasznos értékekkel rendelkezik. A kultúrája nem elvek összessége, hanem gyakorlat, életmód. (Ezzel párhuzamosan megjelenik a fejlődésbe vetett hit is. Azt írja, „nem tudják *már* nélkülözni” (kiemelés tőlem) a növénytermesztés áldásait, ez azonban egyet jelent a nomád, vándorló szokások feladásával is. Nem egyértelmű, hogy ez nem a gyarmatosítás egy formája-e. Amennyiben itt valóban a fejlődésbe vetett hitről van szó, bizonyos értelemben igen, hiszen ez a *már* azt jelzi, hogy úgy gondolja, a saját, gazdálkodó életvitelű népe fejlet-

tebb szinten áll, mint az állattenyésztő barbárok, és őket is erre a magasabb szintre szeretné eljuttatni. Korábban azt vallotta:

„Sohasem kívántam, hogy a Birodalom a barbárokra is ráerőszakolja a maga történelmét.”

Azzal, hogy sem a kultúrát, sem a történelmi kontextust nem kívánja átadni a barbároknak, a gyarmatosítás fogalmát a „történelem előtti időkbe” helyezi vissza, azaz megfosztja a modern, nyugati vonatkozásoktól, és egy mindig, minden időben jellemző természetes folyamatként értelmezi. A gyarmatosítás eszerint szinte szükségszerűen bekövetkező esemény, ez a megállapítás azért fontos, mert Joll ezredes viselkedésének megítélésében nem az játssza a főszerepet, hogy gyarmatosítani próbált, hanem az, hogy hogyan.) Valdez Moses azt állítja, hogy Coetzee regénye erősen azt sugallja, hogy az írás (a törvények és a történelmi narratíva is) benne foglaltatik és összefonódik a Birodalom túlzásaival (a történelmet a győztesek írják). (Valdez Moses 1993, 120. old.) Valójában az írás csak a fikció egyik formája, önmagában nem érték vagy értéktelenség, hanem egy adott helyzet kihasználása.

Fikció a barbár lány keltette gondolatok nagy része is. Ebben az esetben a bíró a létező valóság megtapasztalásának és a mögöttes igazság felkutatásának nehézségeivel szembesül. A lány korábbi létezése, barbár élete rejtély számára, amelynek megoldásához pont annyira nem jut közel, ahogy a sivatagban régen ott éltek titkát sem képes felfedezni. A regény végén a bíró kijelenti, hogy „[a] történelmen kívül akartam élni.” Ennek ellenére mégis fel akarja fedezni a történelmet, az, hogy belekeveredik, tudatos választás eredménye, nem véletlen:

„egy ideig befogtam a fülem, [...] aztán egy lámpással elindultam az éjszakában, hogy utánanézzek a dolognak.”

Elnyomás alatt az emberi élet egyébként magától értetődőnek vett részei különösen nagy jelentőséget kapnak. Coetzee regénye megmutatja, hogy igaz ez tárgyi, materiális szinten is, miután kiengedik, szinte koldul a finomabb falatokért, és ugyanígy van ez elvontabb fogalmak, értékek esetében, legyen szó akár a konkrét dél-afrikai apartheidről, vagy akár attól elvonatkoztatva, egy általánosabb léthelyzetben. Az igazság elleplezése a hatalomnak is számít, és mindent meg is tesz azért, hogy a tiltakozókat elhallgattassa. Az igazság elkerülésének egy

másik módja a fikció. Ahogy a barbár lány keltette gondolatok mutatják, nem feltétlenül szándékos kikerülésről van szó, sok esetben inkább az igazság felkutatása és közvetítése különböző okok miatt nehézkes, esetleg lehetetlen, és a fikció kísérlet a fehér foltok kitöltésére, egy lehetséges, de nem biztos magyarázat adása. A regény allegorikus volta így egyben akár válasz is lehet Coetzee kortárs kritikusainak a felvetésére, hogy miért nem ír konkrétan a dél-afrikai apartheidről.

Az egyén szempontjából nem mindegy, hogy az igazság kimondása és kutatása elnyomás alatt vagy szabadság idején történik. Elnyomáskor az embernek alaposan meg kell fontolnia minden lépését, mert az igazság kimondása vagy felkutatása sokba kerülhet neki. Ennek mértéke változhat a hatalom aktuális hozzáállásától, vagy attól, hogy mennyire kellemetlen az igazság az elnyomóknak. Az ember a lakását, az állását, a szabadságát, de akár a testi épségét és az életét is elvesztheti. Ezt a folyamatot nagyon jól dokumentálja a regény, a bíró fokozatosan veszít el mindent, „csak” az életét sikerül megmentenie. A másik kérdés, ami felmerül, az az egyén motiváltsága. Mennyit hajlandó kockáztatni, és mikor kezdi alkalmazni a fikciót és a némaságot önvédelemből? (És mennyit lenne hajlandó, ha szabadságban élhetne?) Mennyi értelmet van kimondani az igazságot, ha úgymond csak az elnyomók hallhatják meg? (Ez viszont nem lenne kérdés szabadság idején.) És úgy általában mennyire fontos neki, hogy megszokott, kényelmes életéből kiszakadjon, és elinduljon az igazság kutatására? Talán ez az utolsó kérdés számít a legtöbbet, hiszen itt már nem szempont, hogy szabadság vagy elnyomás alatt él az ember.

A regény főszereplőjéhez visszakanyarodva, a főhős foglalkozása bíró. Ez mindenképpen allegorikusan értelmezhető, hiszen egy bírónak a kötelessége, vagy inkább a „szerepe”, hogy az igazság a „helyén legyen”. Amennyiben lelkiismeretesen végezte a hivatását, nem is tehetett mást, minthogy előbb vagy utóbb elinduljon az igazság felé vezető úton. Természetesen azért ő is ember, és nem mindig biztos abban, hogy megtalálta a helyes választ a kérdésére. Sőt, a nyárfadarabkák összeillesztése azt mutatja, hogy soha nem lehet igazán biztos benne. Sem szabadság idején, sem elnyomás alatt: Joll ezredes igencsak megkérdőjelezhető magyarázatai sem viszik közelebb a nyárfadarabkák értelméhez. A tét inkább a kiállítás az igazság feltárása mellett, még ha gyakran veszélyes is, és nem feltétlenül van kézzel fogható eredménye.

Bibliográfia

ATTWELL, David

- 1993 *J. M. Coetzee: South Africa and the Politics of Writing*, Berkeley and Los Angeles, California – Oxford, University of California Press.

COETZEE, John Maxwell

- 2003 *A barbárokra várva*, ford. SEBESTYÉN Éva, Pécs, Art Nouveau.
 2015 Biographical, *Nobelprize.org*. Nobel Media AB 2014. Web. 7 Jan 2015.
http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2003/coetzee-bio.html (Letöltés ideje: 2015. 01. 07.)

ECKSTEIN, Barbara

- 1989 The Body, the Word and the State: J. M. Coetzee's 'Waiting for the Barbarians' in: *NOVEL: A Forum on Fiction*, Vol. 22, No. 2, Duke University Press, Durham.

GALLAGHER, Susan VanZanten

- 1991 *A Story of South Africa: J. M. Coetzee's Fiction in Context*, Cambridge, Massachusetts – London, Harvard University Press.

HEAD, Dominic

- 1997 *J. M. Coetzee*, Cambridge – New York, Cambridge University Press.

KAVAFISZ, Konsztantinosz

- 1975 *Kavafisz versei*, ford. SOMLYÓ György, VAS István, Budapest, Európa Könyvkiadó.

VALDEZ MOSES, Michael

- 1993 The Mark of Empire: Writing, History, and Torture in Coetzee's 'Waiting for the Barbarians', *The Kenyon Review*, New Series, Vol. 15, No. 1, 115–1027. pp.